

Uitwerken van een model voor de alternatieve gerechtelijke afdoening bij delinquente druggebruikers op de verschillende echelons van de strafrechtsbedeling. Praktijkevaluatie en wetenschappelijke begeleiding.

Promotor: Prof. Dr. B. DE RUYVER

Auteurs: Joachim MEESE en Kristof VAN IMPE

1. Probleemstelling

De laatste jaren is meer en meer het inzicht gegroeid dat personen met verslavingsproblemen niet thuis horen in de gevangenis. Deze stelling werd recentelijk nog unaniem onderschreven door verschillende binnen- en buitenlandse deskundigen in het kader van de parlementaire werkgroep belast met het bestuderen van de drugproblematiek (Parl. St., Kamer, 1062/1-3, 1996-97, 1023 p.).

Steeds meer wordt de voorkeur gegeven aan zogenaamde alternatieve maatregelen, en dit omwille van verschillende redenen. Zo zou een verblijf in het gevangeniswezen de overstap naar verslavende middelen vaak in de hand werken. Daarnaast problematiseert de overbevolking in de gevangenissen, waarin de drugproblematiek een belangrijk aandeel heeft, de beheersbaarheid in de strafinrichtingen en de individuele leefsituatie van de gedetineerden.

Daarenboven is het belangrijk te benadrukken dat het strafrecht steeds als ultima ratio beschouwd dient te worden: justitie moet men in principe 'pas op het einde van het circuit inschakelen'. De strafrechtsbedeling kan immers geen maatschappelijke fenomenen beheersen, laat staan oplossen, terwijl het gerecht niet de enige plaats van sociale regulering kan en mag zijn. Daarnaast impliceert de ultimum remedium filosofie tevens dat - wanneer de interventie van justitie zich toch opdringt - ook binnen de strafrechtsbedeling gepoogd wordt om de strafrechtelijke tussenkomst zoveel als mogelijk te beperken. Een eventuele justitiële ingreep situeert zich dus idealiter op het in de gegeven omstandigheden vroegst mogelijke echelon van de strafrechtsbedeling.

Door het aanwenden van een alternatieve maatregel kan de brug gemaakt worden naar de drughulpverlening. Door middel van deze hulpverlening kan de druggerelateerde criminaliteit bovendien ten gronde worden aangepakt, en dit door zich te focussen op de onderliggende verslavingsproblematiek. De modaliteiten tot alternatieve afhandeling zijn aanwezig op de verschillende echelons van de strafrechtsbedeling, zodat de brug naar de drughulpverlening op elk niveau voorhanden is.

2. Methodologie en doelstellingen

Het onderzoek beperkte zich, voor wat de bestudeerde populatie betreft, tot jongvolwassen delinquente druggebruikers, zijnde de leeftijdscategorie tussen 18 en 25 jaar. Bovendien beslaat het onderzoek enkel de gerechtelijke arrondissementen in Vlaanderen. In eerste instantie werd een uitgebreide studie van de relevante literatuur verricht. Daarnaast werd van bij het begin geopteerd voor een kwalitatieve analyse van het onderzoeksveld in de praktijk.

Om te komen tot een evaluatie van de effectiviteit van de alternatieve maatregelen werd, bij de bevraging van de sleutelfiguren binnen justitie, binnen de hulpverleningssector en uiteraard bij de bestudeerde populatie zelf, gebruik gemaakt van een multi-actormodel. De bevraging gebeurde aan de hand van een face to face gesprek.

Het onderzoek werd uitgevoerd aan de hand van de sneeuwbalmethode: vertrekkend van een aantal sleutelfiguren werden uiteindelijk de specifieke drugmagistraten, onderzoeksrechters en probatiediensten binnen zowat alle Vlaamse gerechtelijke

arrondissementen gecontacteerd. Ook verschillende soorten van hulpverleningsinstanties (ambulante opvangcentra, therapeutische gemeenschappen en crisisinterventiecentra), die instaan voor de opvang en behandeling van (delinquente) druggebruikers, werden geconsulteerd. Uiteraard was ook het bevragen van de (delinquente) druggebruikers zelf, en dit door middel van een life-style interview, onontbeerlijk. In dit verband kon trouwens dikwijls worden vastgesteld dat deze respondenten, gelet op hun niet zelden aanwezige 'drugcarrière', het voorwerp hebben uitgemaakt van verschillende types alternatieve maatregelen. Dit maakte het mogelijk om op basis van de bevraging van een veertigtal respondenten meerdere ervaringen op te tekenen met betrekking tot de diverse alternatieve afhandelingsmodaliteiten.

In het onderzoek worden de diverse alternatieve afhandelingsmodaliteiten per echelon van de strafrechtsbedeling besproken. Per modaliteit is er een summiere systeembeschrijving, een weergave van de bevindingen uit het empirisch onderzoek, een evaluatie aan de hand van de literatuur en een analyse van de beleidsrelevantie van de modaliteit in kwestie. Wat dit laatste aspect betreft worden de bevindingen telkenmale getoetst aan de circulaire over het vervolgingsbeleid inzake bezit en detailhandel van illegale verdovende middelen van voormalig Minister van Justitie S. De Clerck (17 april 1998).

Het is de bedoeling om op deze wijze te komen tot het in kaart brengen van de structurele en individuele hinderpalen die een meer intensieve toepassing van de alternatieve afhandelingsmogelijkheden bemoeilijken. Door het wegwerken van deze hinderpalen kan de brugfunctie tussen strafrechtsbedeling en de sociale hulpverleningssector immers geoptimaliseerd worden.

3. Onderzoeksbevindingen

Op de diverse echelons van de strafrechtsbedeling zijn 'bruggen' naar de hulpverleningssector voorhanden. Een symbiose tussen justitie en hulpverlening is echter geen sinecure, en dit vanwege de divergerende oriëntaties van de onderscheiden instellingen. Een aantal algemene randvoorwaarden - die van toepassing zijn op de verschillende modaliteiten op de diverse echelons van de strafrechtsbedeling - zal bijgevolg dienen te worden gerespecteerd.

Zo vereist een geslaagde afhandeling van drugdelicten primordiaal (een verdere uitbouw van) een constructieve samenwerking tussen de justitiële sector en de hulpverleningssector. Het is dan ook zinvol na te gaan op welke duidelijke afgebakende terreinen en op welke wijze de twee sectoren vanuit een duidelijke actuele positionering en definiëring van hun doelstellingen kunnen komen tot een interactieve opstelling zonder daarbij in de richting te gaan van een doelenvermenging. Hierbij dient het betonen van het nodige respect voor eenieders functionaliteit en specificiteit, met inbegrip van het beroepsgeheim, als fundamenteel uitgangspunt te worden gehanteerd. Daarenboven vereist een efficiënte toepassing van de alternatieve maatregelen dat wordt voorzien in de noodzakelijke (personeels)omkadering.

Bij het uitwerken van een model voor de alternatieve gerechtelijke afhandeling werd het aspect drughandel niet geïmagineerd. Wanneer gesproken wordt van 'bezit', dient dit te worden geïnterpreteerd als bezit voor eigen gebruik.

Op het niveau van het openbaar ministerie is er vooreerst de minnelijke schikking, waarvan de toepassing bij de afhandeling van drugdelicten echter slechts in marginale mate wenselijk is. Aangezien een minnelijke schikking onder meer tot gevolg kan hebben dat de betrokkene in een neerwaartse spiraal van maatschappelijke kwetsbaarheid terechtkomt, moet een oneigenlijk gebruik ervan worden vermeden. Vandaar dat in het onderzoek wordt voorgesteld om de toepassing ervan te limiteren tot de gevallen van niet-problematisch gebruik. Er moet evenwel worden op gewezen dat het problematisch aspect niet kan blijken uit het 'volgehouden geregeld gebruik', en dit in tegenstelling tot wat gestipuleerd wordt in de huidige drugcirculaire.

Derhalve zou een minnelijke schikking wegens het bezit van cannabisproducten kunnen worden voorgesteld wanneer de betrokkene herhaaldelijk en/of met bijzonder opzet maatschappelijke overlast veroorzaakt. Wat betreft het bezit van andere illegale drugs, kan een minnelijke schikking worden aangewend ingeval er sprake is van overlast of het risico daartoe reëel is. Door het koppelen van deze voorwaarden aan de minnelijke schikking wordt het toepassingsgebied ervan doelbewust beperkt.

Een tweede mogelijkheid tot afhandeling op het niveau van het parket wordt geboden door de pretoriaanse probatie. Uit het onderzoek is onder meer gebleken dat de toepassing van deze modaliteit in sterke mate afhankelijk is van de parketmagistraat in kwestie. Bovendien dient een net-widening effect te worden vermeden.

Wat betreft het bezit van cannabisproducten, kan deze modaliteit worden voorbehouden voor het problematisch gebruik, in welk geval de betrokkene naar de drughulpverlening wordt georiënteerd. Het is dan ook duidelijk dat de toepassing van de pretoriaanse probatie voor deze categorie van gebruikers uiterst marginaal moet zijn. Bij niet-problematisch gebruik kan de pretoriaanse probatie enkel worden aanbevolen wanneer de betrokkene herhaaldelijk en/of met bijzonder opzet maatschappelijke overlast veroorzaakt en het gebruik van de minnelijke schikking door de sociaal-economische situatie niet opportuun lijkt. Met betrekking tot het bezit van andere illegale drugs, kan via de pretoriaanse probatie een vorming worden voorgesteld aan de niet-problematische gebruikers die overlast veroorzaken of wanneer het risico daartoe reëel is. Het gaat dan voornamelijk om jonge experimenterende gebruikers die gebaat zijn met een correcte voorlichting omtrent de gevolgen van hun druggebruik. Wanneer er sprake is van problematisch gebruik dringt een doorverwijzing naar de hulpverlening zich op.

Ten slotte beschikt het openbaar ministerie over de mogelijkheid om een procedure tot bemiddeling in strafzaken te initiëren. Deze modaliteit moet worden aangewend wanneer naast het bezit ook de aanwezigheid van druggerelateerde criminaliteit kan worden vastgesteld. Bij de selectie van de dossiers die in aanmerking komen voor een strafbemiddeling dient evenwel een ruime marge te worden gehanteerd, zodat ook relatief zware delicten op het niveau van het parket kunnen worden afgehandeld. Immers, in nog te veel arrondissementen is een 'voorzichtigheidsreflex' waar te nemen, waardoor zwaardere dossiers voor de bemiddeling in strafzaken worden geweerd. Net zoals bij de minnelijke schikking en bij de pretoriaanse probatie, is daarentegen het gevaar voor een net-widening effect niet ondenkbaar.

In het kader van de wet op de voorlopige hechtenis kan een verdachte die is aangehouden voor het plegen van een misdrijf genieten van een invrijheidstelling onder voorwaarden. Uit het onderzoek is gebleken dat deze modaliteit wel heel wat potentieel biedt, maar dat een optimale toepassing ervan bemoeilijkt wordt door een aantal praktische knelpunten. In die optiek wordt het gebruik van een transitinstelling voorgesteld als schakelfunctie tussen de onderzoeksrechters en de drughulpverlening, zodat ook het bestaan van een tijdelijke voorhechtenissituatie zoveel als mogelijk kan worden geëlimineerd. Bij deze modaliteit moet daarenboven worden onderstreept dat betere behandelingsresultaten te verwachten zijn indien duidelijke afspraken worden gemaakt tussen justitie en de hulpverleningssector omtrent de te verwachten reactie bij het niet naleven van de voorwaarden.

Op het niveau van de straftoemeting beschikt de rechter over de uitgebreide mogelijkheden in het kader van de probatiewet. Daarbij zal telkenmale de overweging dienen te worden gemaakt of deze mogelijkheid nog maatschappelijk aanvaardbaar is. Net zoals bij de afhandelingsmodaliteiten op het niveau van het parket blijkt de toepassing van de probatie in belangrijke mate afhankelijk van de persoon van de magistraat. Ten slotte moet er worden naar gestreefd om de tijdspanne tussen de feiten en het vonnis in de mate van het mogelijke te beperken.

